

SUMMARY

Filyanina L.A., Bidenchuk T.N. Disintegration processes of the European Union. The article explores the causes and preconditions of disintegration processes in the European Union. The reasons for the UK's withdrawal from the European Union, as well as its relationship with the EU Member States after the Brexit procedure has been investigated. An unprecedented UK decision has become a shock to the whole world, but Scotland does not want to leave the union and will try to stay in it, not even within the United Kingdom.

After analyzing a lot of opinions on this, the possible consequences after the completion of the procedure were identified. Most notably, the output of the UK with the EU will be transferred to such industries as foreign direct investment and the impact of migration on the British labor market.

Also, the effect of the decision is analyzed not only for Britain itself, but also for continental Europe and timeliness for Ukraine. After the British Brexit procedure is completed, our state may feel some negative consequences. This is especially true of the issue of Russian aggression and the possible loss of financial support from the United Kingdom.

Keywords: *Brexit, disintegration processes, European Union, European integration processes.*

УДК 342.1:323.2

Гоптарєв О.І. ©

аспірант

(Донецький юридичний інститут
МВС України, м. Кривий Ріг)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-34-39

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ЯК ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Здійснено аналіз транспарентності як правового та соціального феномена в діяльності судової влади. Визначено поняття, генезис та сутність транспарентності в діяльності судової влади. Розглянуто історичні аспекти розвитку судової влади, визначено місце транспарентності у системі судової влади. З'ясовано, що транспарентність судової влади впливає на законність та якість роботи судових органів, задовольняє насичення інформаційного порталу громадськості та зменшує ризики застосування громадського контролю.

Ключові слова: *соціальний феномен, правовий феномен, транспарентність, прозорість, відкритість, гласність, судова влада, публічна влада, судові органи, громадський контроль, громадськість, інформаційний портал, інформаційне наповнення.*

Постановка проблеми. Процеси реформування громадського життя, забезпечення прав і свобод людини, демократичного контролю за діяльністю судових органів створили нові можливості для подальшого політичного розвитку суспільства, ефективної реалізації як внутрішньо-, так і зовнішньополітичного курсу держави. Проблематика актуалізується й тим, що запровадження демократичного громадського контролю є неодмінною умовою нормального функціонування будь-якої цивілізованої держави, ознакою її просування шляхом набуття якостей сучасного демократичного суспільства.

Чітке розмежування повноважень і відповідальності між органами державної влади, судової влади, правоохоронними органами, достатня відкритість для суспільства процесів обговорення та прийняття сумісних рішень, дієвий громадський контроль за ними, законодавче визначення функцій та забезпечення можливості їх виконання вважаються загальними критеріями зрілості демократичного громадського суспільства і значною мірою підвищують міжнародний авторитет країни.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Незважаючи на те, що окремі питання поняття, генезису та сутності транспарентності судової влади досліджувались науковцями, комплексних розробок на сьогодні цієї проблематики в нашій державі не проводилось. Між тим належне законодавче забезпечення є важливим чинником становлення дійсно незалежної судової влади, здатної надійно захистити права та основні свободи людини й громадянина. Усе це обумовлює актуальність теми наукової статті, оскільки транспарентність судової влади пришвидшить реформування судової влади відповідно до високих європейських стандартів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основою для проведення подальших досліджень стали наукові доробки таких національних і міжнародних вчених: О.Б. Абросімова, В.І. Анішина, О.В. Афанасьева, О.В. Білова, О.В. Бурдіна, А.К. Горбуз, В.В. Городовенко, Л.А. Грось, Ю.М. Грошевой, О.І. Єржанова, А.І. Карномазов, В.В. Король, М.В. Косюта, Д.Д. Луспеник, З.В. Макарова, В.Т. Мальяренко, І.Є. Марочкін, А.І. Марущак, О.М. Овчаренко, І.Л. Петрухін, С.В. Праскова, Н.В. Сібільова, А.В. Смірнов, С.Л. Чижков, Л.А. Шушанашвілі та ін.

Виклад основного матеріалу. Світовий та національний досвід засвідчує, що просто існування інститутів представницької демократії для формування прозорості в діяльності судових органів замало. Сьогодні необхідним є формування правового механізму, здатного забезпечити оперативний вплив громадськості на судові органи.

Встановлення дієвого демократичного громадського контролю за діяльністю судових та правоохоронних органів є надзвичайно важливим завданням для нинішнього етапу розвитку України, з огляду на необхідність реального забезпечення визначеного Конституцією статусу демократичної, соціальної, правової держави та зважаючи на задекларований її політичним керівництвом стратегічний курс на інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур.

Україна є демократичною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, ці положення безпосередньо зафіксовані в тексті Конституції нашої держави та в інших законах, які визначають, що забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади. Визнається і діє принцип верховенства права. Закріплено розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову. Названі конституційні принципи безпосередньо впливають на формування нормативно-правової бази громадянського суспільства.

Лише транспарентність у діяльності судової влади може забезпечити відкритість процесів обговорення і прийняття відповідних рішень. Транспарентність судової влади впливає на законність та якість роботи судових органів, задовольняє насичення інформаційного порталу громадськості та зменшує ризики застосування громадського контролю [2]. Демократичний громадський контроль надає необхідної легітимності і цим завоює вищий ступінь сприйняття і більшу повагу широких кіл суспільства. Значущим елементом щодо сутності демократичного контролю є усвідомлення тієї істини, що громадський контроль – це неодмінна умова нормального функціонування держави та гарант демократизації усіх державних структур.

Розуміння проблеми транспарентності в діяльності судової влади не повинно обмежуватися лише питаннями відкритості або гласності їх роботи, воно є набагато глибшим. Транспарентність у діяльності судової влади – це комплекс управлінських і контрольних заходів як з боку самого апарату судової влади, так і з боку громадськості.

Транспарентність, як ознака адміністративної та політичної комунікації між публічною владою та населенням, покликана виявляти зародження або існування негативних явищ судової влади [3].

Практика організації штучної підтримки політичних ініціатив влади і провладних політичних сил та створення громадських структур, керованих представниками виконавчої гілки влади, за умови низького рівня громадянської активності суспільства, створюють ілюзію демократичності влади та існування демократичного громадського контролю за діяльністю судової влади й фактично усувають проблему забезпечення принципу демократичної підзвітності [4].

В Україні проблемам транспарентності в діяльності судової влади та судових органів приділяється значна увага. З одного боку, це потрібно для того, щоб забезпечити контроль всенародно обраної влади за їх діяльністю та запобігти втручанню у політику, а з іншого – щоб запобігти надмірному втручанню партій у судові справи, тому що зміни влади не повинна страждати безпека держави і громадян [5].

Транспарентність у діяльності судової влади забезпечить подолання негативних наслідків, запровадить ефективний громадський контроль, наповнить інформаційний портал, підвищить стандарти діяльності судових органів.

Поняття "транспарентність" має іншомовне походження, з англійської мови слово "transparent" перекладається як прозорий, зрозумілий, явний, з французької "transparent" – прозорий. Етимологічно воно утворилось від латинських "trans" – прозорий, наскрізь та "pareo" – бути очевидним. Категорія транспарентності, як ознака адміністративної та

політичної комунікації між публічною владою та населенням, була розроблена в англо-американській соціальній науці, де прозорість перед об'єктом державного управління визначалась поняттям "transparency", а відкритість влади для участі в державному управлінні з боку членів суспільства – поняттям "openness".

У сучасній вітчизняній літературі поняття "транспарентність" змістовно поєднує у собі як "прозорість", так і "відкритість", досить часто ці терміни застосовуються як рівнозначні та вживаються поряд з поняттями "гласність" та "публічність". Найчастіше значення поняття транспарентності пов'язується з інформаційною відкритістю соціальних, економічних та політичних процесів [6].

Прозорість і відкритість мають бути взаємно узгодженими, адже не можна забезпечити стабільне управління за умов, коли високий ступінь прозорості дає можливість громадянам споглядати усі негаразди в діяльності управлінського апарату, а брак відкритості не дозволяє результативно впливати на їх усунення. Гласність – демократичний принцип, загальноправове поняття, яке характеризує:

- максимальну відкритість та правдивість у діяльності державних і громадських організацій;
- дієву та активну форму участі громадської думки у вирішенні важливих проблем країни;
- широке інформування про суспільно значущі процеси (діяльність органів представницької та виконавчої влади, судів, органів місцевого самоуправління, порядок обрання чи формування відповідних органів, обговорення законопроектів, розв'язання різних суперечливих питань, функціонування суспільних об'єднань та ін.).

В юридичній науці транспарентність розглядається як правовий інститут та правовий режим, який виникає на його основі, й утворюється, зміцнюється легітимність влади. Транспарентність – це інструмент, який налаштовує двосторонній політичний зв'язок між державою та громадянським суспільством [7].

Транспарентність – це засаднича властивість політичної влади, насамперед її виконавчої гілки, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства шляхом відкритості дій різних гілок влади, процедури прийняття політичних рішень та активізації суспільного контролю над діяльністю органів публічного адміністрування. Умови, принципи та правила використання транспарентності як інструменту демократії мають бути чітко регламентовані законодавством. Розбудова транспарентності влади сприяє вирішенню проблем відповідальності та ефективності державного управління.

Транспарентність, як соціальний феномен, характеризує вплив інформації та медіа на механізми соціальної організації, стан поінформованості (наявність повного, достатнього та достовірного знання) щодо того чи іншого виду діяльності (її об'єктів чи результатів). Нормативно-правова сфера забезпечує правове врегулювання відносин з приводу доступу до інформації та свободи висловлення думок як невід'ємних прав громадянина. Оскільки транспарентність як інформаційний процес є сукупністю відносин, які виникають навколо доступу, передачі та поширення інформації, відповідно правотворчі органи створюють норми, спрямовані на врегулювання цих відносин, ними формується відповідний правовий інститут – інститут транспарентності [8].

Держава є одним із головних суб'єктів здійснення контрольних функцій у суспільстві. Вона наділена реальними повноваженнями і має можливості для впливу на суспільство [11]. Але не треба забувати про те, що вся її діяльність повинна бути направлена на задоволення потреб громадян.

Контроль та контрольна діяльність у державі виступає, з одного боку, як інструмент, за допомогою якого виявляються неправомірні дії та здійснюється протистояння можливим відхиленням обраного курсу розвитку, а з іншого – за допомогою громадського контролю діяльність держави стає транспарентною і спрямованою на задоволення потреб громадян. Контроль та контрольна діяльність існують стільки, скільки існує саме суспільство, але і досі немає єдиної точки зору щодо визначення цього поняття.

На початку становлення державотворення вченими виділявся лише «соціальний контроль», як контроль, що забезпечує певну організацію суспільного життя, «адекватну поведінку членів суспільства». Соціальний контроль нерозривно пов'язаний із громадськістю.

У філософському енциклопедичному словнику «соціальний контроль» подається як сукупність процесів у соціальній системі (суспільстві, соціальній групі, організації тощо), за допомогою яких забезпечується дотримання певних правил діяльності, а також

дотримання певних обмежень поведінки, порушення яких негативно впливає на функціонування системи» [12]. Також існує точка зору, що «соціальний контроль – це механізм, через який суспільство та його підрозділи (групи, організації) забезпечують дотримання певних обмежень, умов, порушення яких завдає шкоди функціонуванню соціальної системи» [13].

Соціальний контроль можна поділити на два види: громадський контроль та державний контроль.

На сучасному етапі державному контролю приділяється досить багато уваги як з боку науковців, так і з боку практиків та інших зацікавлених осіб. Але і на сьогоднішній день існує певна невизначеність у цьому питанні.

Що стосується громадського контролю, то це не менш актуальне питання, яке розглядається більш пасивно, хоча в сучасних відносинах громадськості та держави заслуговує на підвищення рівня авторитету.

Громадський контроль визначається як організаційно оформлена діяльність громадян України та їх об'єднань із контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, їх посадові особи, суб'єкти господарювання незалежно від організаційно-правових форм та форм власності, громадяни та громадські об'єднання) нормам Конституції України, законам України, іншим актам законодавства та за дотриманням ними державної дисципліни та особливо транспарентності.

Головними завданнями громадського контролю є організація розгляду заяв, звернень громадян, зацікавлених у наданні їм допомоги органами громадського контролю; сприяння недопущенню або усуненню раніше допущених порушень Конституції України, законів, інших нормативних актів, державної дисципліни об'єктами громадського контролю; визначення суспільної оцінки порушень або безпеки, обумовлених здійснюванням чи запланованою діяльністю об'єктів громадського контролю; активна участь у підвищенні правової освіти населення; розвиток у громадян почуття відповідальності за стан усього суспільства [14].

Суб'єктами громадського контролю є, наприклад, всеукраїнські громадські об'єднання, їх структурні підрозділи, метою діяльності яких є організація громадського контролю у межах, визначених Конституцією та іншими законодавчими актами. Вони утворюються та здійснюють свою установчу діяльність відповідно до чинного законодавства, з урахуванням особливостей, визначених законом [15].

Для повноцінного виконання своїх завдань суб'єкти громадського контролю мають бути наділені відповідними правами, до яких слід віднести: право здійснювати громадський контроль за дотриманням Конституції України, законів та інших актів законодавства та державної дисципліни усіма об'єктами громадського контролю; здійснювати громадський контроль за виконанням державних програм суспільного розвитку та виконанням суспільно важливих рішень, прийнятих об'єктами громадського контролю; здійснювати громадський контроль за ефективним використанням державної і комунальної власності; надавати юридичну та консультаційну допомогу громадянам при підготовці конституційних звернень; вносити до об'єктів громадського контролю пропозиції про заходи щодо усунення порушень чинного законодавства; одержувати від об'єктів громадського контролю у встановленому законодавством про звернення громадян порядку інформацію, що стосується їх діяльності, крім інформації, яка є державною або комерційною таємницею; проводити громадську експертизу проблемних із точки зору відповідності праву, Конституції та законам управлінських рішень, прогнозувати їх наслідки, визначати причини негативних наслідків управлінських рішень, інформувати про висновки експертизи громадські, державні органи та органи місцевого самоврядування; проводити громадську екологічну експертизу, оприлюднювати її результати; оскаржувати неправомірні дії об'єктів громадського контролю; подавати позови до суду в інтересах громадян, їх об'єднань щодо захисту їхніх законних прав та інтересів, відшкодування збитків, заподіяних їм об'єктами громадського контролю; проводити громадську експертизу проектів законів і нормативно-правових актів щодо їх відповідності нормам українського законодавства тощо [16].

Звичайно, держава повинна мати певний вплив на розвиток основних суспільних процесів. Одним з основних джерел отримання інформації, основаним на принципі транспарентності, для прийняття правильних управлінських рішень і є громадський контроль. Завдяки визначеним прийомам і методам у притаманних їй формах держава конт-

ролює і спрямовує розвиток суспільних відносин.

В юридичній науці транспарентність розглядається як правовий інститут та правовий режим, який виникає на його основі й утворюється, зміцнюється легітимність влади. Транспарентність – це інструмент, який налаштовує двосторонній політичний зв'язок між державою та громадянським суспільством [17].

Транспарентність – це засаднича властивість політичної влади, насамперед її виконавчої гілки, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства шляхом відкритості дій різних гілок влади, процедури прийняття політичних рішень та активізації суспільного контролю над діяльністю органів публічного адміністрування. Умови, принципи та правила використання транспарентності як інструменту демократії мають бути чітко регламентовані законодавством. Розбудова транспарентності судової влади сприяє вирішенню проблем відповідальності та ефективності державного управління.

Транспарентність, як соціальний феномен, характеризує вплив інформації та медіа на механізми соціальної організації, стан поінформованості (наявність повного, достатнього та достовірного знання) щодо того чи іншого виду діяльності (її об'єктів чи результатів). Нормативно-правова сфера забезпечує правове врегулювання відносин з приводу доступу до інформації та свободи висловлення думок як невід'ємних прав громадянина. Оскільки транспарентність, як інформаційний процес, є сукупністю відносин, які виникають навколо доступу, передачі та поширення інформації, відповідно правотворчі органи створюють норми, спрямовані на врегулювання цих відносин, ними формується відповідний правовий інститут – інститут транспарентності [18].

Судова практика формується з моменту розвитку цивілізованого суспільства. Ефективні судові системи існують у соціально розвинених державах, історія їх становлення є унікальною для кожної держави, а становлення судової системи як складника механізму державної влади – поступовим. Разом з еволюцією суспільства відбувалася і еволюція судової влади, тому вкрай важливим є прослідкувати цей процес становлення та розвиток транспарентності у ній.

Становлення державності на будь-якій її стадії розвитку завжди супроводжувалось конфліктними ситуаціями у суспільстві.

Висновки. Отже, відсутність транспарентності в діяльності судових органів у період розбудови громадянського суспільства призводить до негативних наслідків: закритість судових структур і масове порушення прав і свобод громадян; падіння авторитету і рівня довіри з боку населення; політизація; неефективне та нецільове використання бюджетних коштів; зловживання та корупція внаслідок залучення судових органів до економічної діяльності; незадовільний морально-психологічний стан працівників цих структур; зниження темпів проведення судової реформи.

У разі сповільнення темпів транспарентності невдоволення громадськості буде зростати, що призведе до застосування з її боку громадського контролю, звичайно, у законний спосіб. Розкриті положення в повному обсязі не вирішують забезпечення транспарентності і тому наукові пошуки в цій сфері мають бути продовжені.

Бібліографічні посилання

1. Тихомирова С. Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення в Україні / С. Б. Тихомирова // Наукові записки. - Т. 20. Політичні науки / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". - К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002.
2. Пызина Г. В. Транспарентность исполнительной власти: сущность и механизмы реализации в современной России : автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Г. В. Пызина ; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. - М., 2006.
3. Мельниченко В. І. Прозорість і відкритість публічного управління як об'єкт законодавчого регулювання / В. І. Мельниченко. - Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej5/txts/07mviozr.htm>
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. // Офіційний вісник України. — 2010. — № 72/1 Спеціальний випуск. — Ст. 2598).
5. Аналітична доповідь: «Контроль над правоохоронними органами в Україні» цивільний, але не демократичний // Матеріали до Міжнародного експертного семінару «Пріоритетні напрями реформування невійськового сектору безпеки України в сучасних умовах». – К., 2004. – С. 74.
6. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. -№46. – Ст.366.
7. Гололобова Ю.И. Противодействие использованию средств массовой информации в

интересах преступных сообществ // Криминалистические и уголовно-правовые проблемы борьбы с отдельными видами преступлений. – М., 2001. – С. 76-79.

8. Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру Нарад з безпеки України і співробітництва в Європі 1990 р.

9. Боботов, С. В. Суд присяжных: история и современность [Текст] / С. В. Боботов, Н. Ф. Чистяков. – М.: Манускрипт, 1992. – 149 с.

10. Кашанина, Т. В. Происхождение государства и права. Современные трактовки и новые подходы [Текст]: учеб. пособие / Т. В. Кашанина. – М.: Юрист, 1999. – 335 с.

11. Памятники литературы Древней Руси. Начало русской литературы. XI – начало XII века [Текст]: сб. текстов / сост. и общ. ред. Л. А. Дмитриева, Д. С. Лихачева. – М.: Худож. лит., 1978. – 464 с.

12. Клеандров, М. И. Экономическое правосудие в России: прошлое, настоящее, будущее [Текст] / М. И. Клеандров. – М.: Волгас Клувер, 2006. – 600 с.

13. Батова, С. А. Судебная система России [Текст] / С. А. Батова. – М.: Дело, 2001. – 332 с.

14. Луман, Н. Социальные системы. Очерк общей теории [Текст] / Н. Луман; пер. с нем. И. Д. Газиева; под ред. Н. А. Головина. – СПб.: Наука, 2007. – 648 с.

15. Колоколов, Н. А. О праве, суде и правосудии [Текст]: избранное / Н. А. Колоколов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2006. – 686 с.

16. Монтескье, Ш. О духе законов [Текст] // Избранные произведения / Ш. Монтескье; под ред. М. П. Баскина. – М.: Госполитиздат, 1955. – 799 с.

17. Бентам, И. О судебных доказательствах [Текст] / И. Бентам; пер. с фр. И. Гороневича. – По изд. Дюмона. – Киев: Тип. М. П. Фрица, 1876. – 434 с.

18. Обеспечение открытости органов власти для граждан и юридических лиц / под ред. А. В. Иванченко ; Фонд «Либерал. миссия». – М., - 2007. – 327 с.

Надійшла до редакції 19.12.2018

SUMMARY

Goptarev O.I. Transparency as the legal and social phenomenon in the activity of the judicial authority The article analyzes the transparency as a legal and social phenomenon in the activity of the judiciary. Definition of the concept, genesis and essence of transparency in the activity of the judiciary. The historical aspects of the development of the judiciary are considered, the place of transparency in the system of the judiciary has been determined. It is revealed that the transparency of the judiciary influences the legality and quality of the work of the judiciary, satisfies the saturation of the information portal of the public and reduces the risks of the use of public control

Keywords: *social phenomenon, legal phenomenon, transparency, openness, transparency, judicial power, public authority, judicial bodies, public control, public, information portal, information content.*